

En ridderkvinde i sygeplejerkofte

Af Anna Toftgaard-Hansen, Bachelor of Arts i Beklædningsdesign

“En ridderkvinde i sygeplejerkofte” er en kollektion på 5 outfits, designet af den sydslesvigske beklædningsdesigner Anna Toftgaard-Hansen. Kollektionen tager udgangspunkt i det danske mindretal syd for grænsen, og i særdeleshed kvinderne i det danske mindretal og de realiteter de levede under i årene 1864-1945. Kollektionen udgør Anna Toftgaard-Hansens bacheloropgave i beklædningsdesign, som hun færdiggjorde i januar 2023 på “Hochschule Hannover” i Hannover, Tyskland.

Hvorfor jeg valgte at blive beklædningsdesigner

Siden jeg var barn, har jeg været begejstret for at tegne og male, og jeg tror, at denne begejstring er noget, jeg har arvet fra min bedstefar. Han havde et lille atelier på familiegården i Hyllerup, hvor jeg måtte bruge alle farver og pensler. Han lærte mig at tegne både fugle, træer og hvordan man sætter ting i perspektiv med henholdsvis mørke og lyse farver. Da jeg altid har været interesseret i historie og politik, deltog jeg i et program på Moesgård Museum i Århus, mens jeg gik på gymnasiet. Her kunne man over tre dage deltage i forskellige forelæsninger. Under første forelæsning fortalte professoren om beklædningens relevans ved arkæologiske udgravninger, og hvordan man kan genkende den udgravedes levetid, stand og erhverv gennem blandt andet beklædningen. Her blev en større interesse for tøj antændt, da jeg aldrig havde tænkt på beklædning på den måde. Før var beklædning bare et produkt, men pludselig blev det noget helt andet. Det blev en fortælling.

Af alle kunstformer er beklædning en af de mest identitetsskabende og identitetssøgende. Både på et individuelt plan, men også på et samfundsmæssigt plan. Tøj er noget, vi alle tager stilling til hver eneste dag. Selv dem der ikke tager aktivt stilling, tager dermed stilling. Tøj genspejler, hvordan vi forstår os selv som mennesker og det samfund, vi lever i.

Et eksempel på beklædningens magt i politik og samfund er den franske revolution. Her blev tøjet et symbol på adskillelse og identitet, hvor selv navnet ”sansculottes” - de uden bukser - blev brugt til at definere politiske grupperinger. Selv i dag er beklædning stadig et kraftfuldt redskab til at kommunikere vores værdier, vores tilhørsforhold og vores identitet.

For mig er beklædningsdesign ikke bare en karrierevej, det er en mulighed for at forene min passion for kunst, historie og samfund. Det er en måde at bidrage til en fortælling, der går ud over tekst og tal, og som udtrykkes gennem farver, former og materialer. Jeg valgte at blive beklædningsdesigner for at give stemme til det, jeg mener er vigtigt.

Jeg elsker modedesign fordi, jeg elsker gode og spændende historier både om nutiden og fortiden, som er med til at skabe vores identitet.

Valg af emne

Da jeg skulle finde et emne til mit bachelorprojekt, stod det ret hurtig klart for mig, at det skulle være noget med det danske mindretal, da mindretallet altid har spillet en stor rolle i min families identitet. Jeg husker tydeligt, hvordan min bedstefar engang viste mig en dagbog som tilhørte hans farfar. Her beretter han om at have kæmpet for Danmark i 1864, til så pludselig at bo i Tyskland og senere kæmpe på Tysk side imod Frankrig i 1870'erne. Jeg har tænkt på denne dagbog lige siden, da den konstante skiftende identitet, afhængigt af de ydre omstændigheder, nok er noget vi alle kan relatere til - selvom det måske ikke er på en så ekstrem måde, som min tipoldefar har oplevet det.

Det var lige præcis identiteten i mindretallet, jeg ville arbejde videre med i min opgave. Fordi man er forskellige udgaver af sig selv, når man er alene, end når man er sammen med familien, sine venner, eller kollegaer på jobbet. Og når man er del af et mindretal, kommer der flere identiteter oveni. Til at starte med skulle opgaven mest handle om min egen familieidentitet og i særdeleshed, hvordan den danske identitet har forandret og tilpasset sig gennem generationerne. Jeg har snakket med min bedstefar mange gange omkring følelsen af at være dansk, og hvad det betyder for os hver især. Min bedstefar nægtede eksempelvis at tale tysk til os, selvom vi havde tyske gæster på besøg. Han ville ikke købe en tysk landsholdstrøje til mig i fødselsdagsgave, selvom jeg virkelig ønskede mig en. Der opstod tit forvirringer imellem os, når vi aftalte et mødested i Flensborg, fordi han altid sagde gadenavnene på dansk i stedet for deres tyske navn. For mig var det her noget pjat. Jeg forstod ikke, hvorfor han ikke bare kunne snakke tysk med os, hvorfor han ikke kunne købe en tysk landsholdstrøje til min fødselsdag, eller hvorfor han ikke kunne kalde gaderne for det, de hedder.

Jeg er vokset op i en tid, hvor jeg heldigvis aldrig skulle kæmpe for retten til min egen identitet. Vi snakkede dansk i hjemmet, fejrede dansk jul, havde en flagstang i haven, hvor vi hejsede dannebrog til hver fødselsdag. Sådan var det bare - det var ikke noget man tænkte dybere over. Modsat snakkede størstedelen af mine klassekammerater tysk i hjemmet og fejrede tyske traditioner, og derfor snakkede vi tysk i frikvartererne. Alt dette var lige netop det, den danske mindretals identitet stod for i mine øjne. En blanding af dansk og tysk. Man var ikke enten eller, man var både og - og på en måde slet ikke noget. For min bedstefar derimod, hvis farfar oplevede 1864, hvis far var politisk engageret under folkeafstemningen i 1920 og min bedstefar, som selv var mindretalsdanser under anden verdenskrig, var det ikke en selvfølge, at man bare kunne tale dansk i hjemmet eller hejse dannebrog i haven. Det var noget man aktivt skulle kæmpe for.

Familie-research

For at finde ud af mere omkring min egen familiehistorie, i årene 1864-1945, gik jeg på arkivet på Centralbiblioteket i Flensborg. Det var specielt en dagbog fra min tipoldefar, Jens Nikolaj Andresen, omkring sine kampe både på tysk og dansk side, der interesserede mig. Jeg stødt blandt andet på en artikel fra Flensborg Avis, der berettede om ham kort efter hans død. Her blev han beskrevet som "En riddermand i bondekofte", en som altid havde kæmpet for det danske. Oprindeligt skulle dette være titlen på min kollektion. Men mens jeg læste adskillige artikler om min tipoldefar, min oldefar, min bedstefar og slægtsgården, fik jeg den tanke: at hvor var kvinderne egentlig henne? Hvad lavede de? Hvordan havde min tipoldefars kone oplevet livet som mindretalsdanser omkring 1864?

Fig. 1: Tipoldefar Jens Nikolaj Andresen med bedstefars bror, Jens Andresen, på skødet.

Jeg måtte erkende, at jeg intet vidste om hverken kvindernes historie i min egen familie eller om mindretalskvindernes historie generelt. Det eneste jeg vidste, var at min bedstefars mor, havde arbejdet som sygeplejerske, og derfor blev min endegyldige titel på kollektionen ændret til "En ridderkvinde i sygeplejerkofte".

Kvinder i det danske mindretal

Det var en udfordrende opgave at finde litteratur om kvinder i det danske mindretal, især fra før folkeafstemningen i 1920. På det tidspunkt var kvindernes rolle inden for det danske mindretal ikke væsentligt anderledes end andre kvinders roller - den var ofte bundet til hjemmet. Kvindernes politiske engagement inden for mindretallet var ofte et understøttende element til deres mænd, hvor de eksempelvis dækkede vinduerne til eller sørgede for det sønderjyske kaffebord og hyggen. Derudover var mange kvinder på daværende tidspunkt også bange for at stikke ud blandt deres umiddelbare naboer grundet deres dansksindethed. Kvinderne var dem, der led mest hvis en dansk familie offentligt stod frem som dansksindede og dermed risikerede at blive ekskluderet og chikaneret af deres tyske naboer eller landsby. Mændene i det danske mindretal var gode til at organisere sig og hjælpe hinanden, hvis der var brug for noget. Kvinderne derimod mødtes som regel kun på grund af deres mænd og ikke på trods af deres mænd. Så de var langt mere afhængige af naboerne, end mændene var, hvis de boede langt fra andre dansksindede.

Kvindernes politiske apati forandredes dog i marts 1922, da den Sydslesvigske Kvindeforening blev grundlagt. Oprindeligt handlede det om at hjælpe de ældre og andre, der ikke kunne klare sig selv længere. Senere blev det også et politisk projekt, da man håbede på at udbrede det danske blandt flertalsbefolkningen. Derfor begyndte sygeplejerskerne i kvindeforeningen at komme steder, hvor det danske ikke var så udbredt. På denne måde blev kvinderne til en slags repræsentanter for det danske mindretal blandt den tyske del af befolkningen, som måske tidligere havde været mere afvisende overfor det danske.

Rigsdanske kvinder kom til Sydslesvig gennem kvindeforeningen. Det havde forskellige årsager, enten var det politisk motiveret, eller også var det for oplevelsens skyld. Det var også sådant min oldemor kom hertil. Men det var ikke kun hos tyskerne, de ældre og andre plejetilfælde, at de unge sygeplejersker var populære. Det var de også blandt de unge sydslesvigske mænd. Mange opsøgte helt bevidst danske kvinder, så deres børn kunne blive opdraget med de danske værdier og sprog. Det var på denne måde min oldemor endte med at blive en dansk husmor i Sydslesvig.

Fig. 2: Tre stærke kvinder i Anna design, som symbolisere kvindernes identitet og kamp for danskheden. Fotograferet i Duborg skolens festsal.

Fig. 3: Modellen Chaline iført kyse i Margrete sættet. Dette Outfit er opkaldt efter Margrete Marie Andresen, som var gift med Jens Nikolaj Andresen. I forbindelse med mine undersøgelser var det svært at finde frem til hendes navn, da hun altid kun blev refereret til som "hustru". Derfor fik hun sættet, der er lænet op af et jakkesæt, da dette er den typiske mandeuniform. Ligesom hun selv kun blev set i forbindelse med hendes mand.

Foto: Anne Krogh

Fig. 4: Model Sara i margueritprint, opkaldt efter Johanne Lund. Hun var mest kendt for hendes arbejdsomhed i Kvindeforeningen og for den danske opdragelse, hun gav hendes børn. Derfor valgte jeg at lave en såkaldt kedeldragt, som skulle repræsentere kvindernes mod og flid, som også Johanne Lund var kendt for. Foto: Anne Krogh

Formål og Koncept

Jeg har ønsket at bygge broer med min kollektion. Ikke kun mellem det danske mindretal og det tyske flertal som sådan, men også kvinderne imellem i det danske mindretal. Der, hvor mændene formåede at samle sig, var kvinderne for sig selv. Kvinderne kæmpede mere hver for sig for at fremme det danske i Sydslesvig, enten i hjemmet eller gennem deres erhverv. Derfor handler min kollektion om en søgen og bestemmelse af identitet - for når man ved, hvem man er, så tør man også stå frem med det. Det handler dog ikke om at glemme, eller overhøre de stille kvinder i det danske mindretal. Det er dem, der er fundamentet, hvor på hele min opgave bygger. Det er deres oplevelser og kamp, min kollektion tager udgangspunkt i. Kollektionen fremstår som en blanding af stille og høje elementer - stille historier, der giver en høj og individuel kollektion.

Farvevalg

Farverne i min kollektion udspringer af en samtale med Flemming Meyer i begyndelsen af min researchproces. Flemming Meyer er et kendt ansigt i Sydslesvig, da han tidligere var politiker

i landdagen, Kiel, indenfor mindretallets parti SSW. Jeg er taknemmelig for, at han tog sig tid til at tale med mig og dele sine oplevelser. To vigtige erkendelser fra vores samtale har formet farvevalget i min kollektion.

For det første indså jeg igen, at jeg vidste meget lidt om min bedstemors holdninger til det danske mindretal. For det andet blev jeg grebet af Flemmings fars historie under anden verdenskrig, som på mange måder mindede om min tipoldefars kamp, som først havde kæmpet for Danmark og derefter for Tyskland. Hos Flemmings far var situationen omvendt; han kæmpede først på tysk side under anden verdenskrig, hvilket mange mindretalsmænd blev nødt til at gøre. Senere blev han en del af den danske modstandsbevægelse og kæmpede på dansk side.

Det var Flemmings fars historie, der inspirerede mit farvevalg. De primære farver er røde, blå og lilla. Det lilla er en blanding af rød og blå, som var modstandsbevægelsens farver. Brune nuancer udgør grundfarven. Farverne i min kollektion skal dog i mindre grad repræsentere modstandsbevægelsen som sådan, og mere mine tanker efter samtalen med Flemming Meyer - at kampen i modstandsbevægelsen, ligesom kampen i mindretallet inklusiv kvinderne, har været en kamp om retten til at have den danske identitet og at kunne leve, som man har lyst til.

Symboler og designsprog

Da symboler er et ekstremt vigtigt element indenfor fæstningen af identitet blandt grupper og specielt mindretal, var det vigtigt for mig at arbejde med forskellige tegn og symboler, der kunne fungere som sit eget sprog. Symboler, anvendt i opgaven, kan betyde forskelligt, alt efter hvem modtageren er. Et tørklæde kan indgå i en kontekst, der er religiøs, en kvinde fra et landområde eller en modebevidst person. Det kan betyde frigørelse eller undertrykkelse. Da tøj i høj grad skaber identitet, er det klart, at beklædning altid har kommunikeret en form for symbol. Hos mindretalssamfund, der er undertrykte, har interne symboler også været en måde at trodse flertalssamfundet på. Det danske mindretal havde symboler, hvormed de kunne vise deres danskhed og undgå de tyske myndigheder. Et af symbolerne var blandt andet en gris, som blev kaldt "protestsvin". Da det ikke var lovligt at hejse Dannebrog i egen forhave, var det simpelthen grisen, (som er brun/rød med en hvid stribe i midten) der skulle stå som et symbol på Dannebrog og danskheden.

Jeg har valgt at inddrage margueritblomsten som et symbol på kvindernes danske identitet, da det er Danmarks nationalblomst. Jeg omdannede en tegning af blomsten til et print, som blev anvendt i min kollektion. Ud fra dette print skabte jeg to catsuits, altså tætsiddende dragter, der dækker hele kroppen med handsker og sokker. Dette skal symbolisere, at danskheden var grundlaget for kvindernes handlingsmønstre og, at den indtog hele kroppen. Jeg har også valgt et andet stof med margueritprint, så der var variation i materialerne for at vise, at danskhed, og hvad det betyder, kan se forskelligt ud, fra person til person.

Fig. 5: Sara iført Johanne sættet (ridderkofte) (til højre) og Hilda iført Maren sættet (til venstre). Foto Anne Krogh.

Derudover har jeg valgt at inddrage en hel del sløjfer i kollektionen som symbol på kvindernes typiske karriere indenfor det danske mindretal, da både husmødre og sygeplejersker bærer forklæder i deres "uniform", som tit bindes med en sløjfe bagpå. Sløjfen i popkulturen er et tegn på "det andet køn", kvinder. Det kan for eksempel ses i børnebøger, tegneserier eller videospil. Når man skal differentiere det andet køn fra den egentlig mandlige hovedrolle, bliver han som regel bare kopieret og ornamenteret med såkaldte "female signifiers", blandt andet en sløjfe. Tænk på Anders And og Andersigne. Sløjfen er derfor et symbol på en feminin variation af det egentlig maskuline. Dette syn på kvinder ses også i historien. Ligesom i flertalssamfundet blev også kvinderne i det danske mindretal tit anset som en kvindelig forlængelse af deres mænd. Kvinder havde ofte en mere understøttende position i forhold til deres mænds politiske virke. Deres egne politiske stemmer blev overhørt. Derfor bliver sløjferne i min kollektion bundet rundt omkring armene eller kroppen, sådan at dem der bærer tøjet til tider kan føle sig indskrænket - ligesom kvinderne til tider blev indskrænket af deres køn og kønsrolle.

Jeg har ydermere valgt at arbejde med underlige former og for stort herretøj, for at symbolisere kvindernes rolle i forhold til deres mænd.

Selvom kvinderne påtog sig mere usynlige roller i udbredelsen af det danske sprog og kultur, betyder det ikke, at de var apolitiske eller havde mindre stærke holdninger end mændene. Jeg har derfor valgt at quilte og bruge sølv pailletter, som udtryk for en ridderrustning. Derudover har jeg også broderet citater fra Erik Jensens digt "det ukendte land" ind i foret. Digtet er en hyldest til Sydslesvig. Citaterne er broderet med rød tråd, som igen skal symbolisere det danske, fordi det på den måde genspejler de stille kvinders politiske holdninger. Man kan ikke

se dem udefra, først når man kommer tættere på, kan man se ind i deres indre.

Da jeg som tidligere nævnt ønskede, at kollektionen skulle opbygges med rød ipå baggrund af helt almindelige sydslesvigske kvinder,.

har jeg valgt at opkalde hvert outfit efter en kvinde i Sydslesvig. Det spillede ingen rolle om hun var politisk aktiv eller ej. På den måde følte jeg, at jeg synliggjorde kvinderne og hvert outfit fik sin egen identitet.

Fig. 6: På billedet ses modellen Hilda iført Helene sættet. Outfit er opkaldt efter Helene Budach, som havde 8 børn. Dem alle sammen opdraget i den danske ånd. Derfor er hende Outfit også det, der har flest infantile elementer. Ikke fordi hun selv var infantil, men blot fordi hun havde mange børn og dermed opfyldte den rolle, som samfundet helst så hende i. Derfor er blandt andet kjolen meget kort, da det før i tiden var små piger som gik i korte kjoler, hvor voksne kvinder gik i lange.
Foto: Anne Krogh.

Opsummering

Mit udgangspunkt var i starten af projektet mindretallet set med min bedstefars øjne, samt mine egne erfaringer som del af det danske mindretal. Jeg følte altid en stor forvirring over hvad mindretallet egentlig var, fordi min bedstefars fortællinger og mine egne oplevelser aldrig helt passede sammen. Derfor har opgaven også formået at bygge en bro både mellem mindretallet og mig, men også mellem fortidens og nutidens mindretal.

En af mine mest bemærkelsesværdige erkendelser var den stille aktivisme, som kvinderne i det danske mindretal udøvede. Desværre synes denne del af historien ofte at blive overset eller undervurderet. Kvindernes rolle med at inkludere den tyske befolkning i plejen og at opretholde en følelse af lokalsamfund var afgørende for opbygningen af broer mellem flertallet og mindretallet. Deres arbejde har lagt fundamentet for det kulturelle samarbejde og den gensidige respekt, som vi ser i dag.

Min egen personlige proces i bacheloropgaven har også bidraget til en bedre forståelse af mine forfædres syn på det danske mindretal. Jeg har lært, at intet kan tages for givet, og at vores kulturelle identitet konstant må vedligeholdes og respekteres.

Kvinderne i min familie har spillet en afgørende rolle i at forme og bevare vores kulturelle arv gennem generationer. Deres usynlige arbejde er selve kernen i det at være mindretalsdanser.

I min personlige refleksion har jeg erkendt, at kvinderne i min egen familie har været bærere af vores kulturelle arv og traditioner. Bag min tipoldefar, oldefar og bedstefar stod stærke kvinder, der troede lige så meget på det danske som mændene. Det var dem, der skabte rammerne for de danske traditioner, sprog og hygge, som jeg forbinder med det at være mindretalsdanser. Deres rolle er afgørende, deres stemmer er stærke, og deres betydning bør anerkendes og fejres.

Abstract

A knightly woman in a nurse's gown

“A knightly woman in a nurse's gown” is a collection of 5 outfits designed by clothing designer Anna Toftgaard-Hansen from South Schleswig. The collection is based on stories from the Danish minority south of the Danish-German border, and in particular the women of the Danish minority and their lifestyles that were in opposition to the German society in the years 1864-1945. The collection constitutes Anna Toftgaard-Hansen's bachelor thesis in clothing design, which she completed in January 2023 at the ‘Hochschule Hannover’ in Hannover, Germany.